

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ МАЛЬВОВИХ ПРИРОДНОЇ ФЛОРИ КРИМУ ТА ЇХ ПОШИРЕННЯ

В результаті аналізу родини Мальвових з території Криму було встановлено, що нині там зустрічається 27 видів з 9 родів. Видовий склад мальвових доповнений 5 новими видами: 3 видами роду Калачики та 2 ендемічними видами роду Шток-роза. Вилучено 2 види, з яких *K.* лісові зустрічаються як здичавіла з культури рослина, а ш.-р. зморшкувата замінюється 2 попередніми ендемічними видами.

Родина Malvaceae Juss., яка у світовій флорі нараховує 85 родів і близько 1500 видів, на Україні представлена 11 родинами і 41 видом, поширеними як у природних умовах, так і в культурі. Це складає 2,72 % від загальної кількості видів.

Найбільша різноманітність родини зосереджена в тропіках і субтропіках Америки, Індії, Китаю, в південній Африці та країнах Середземномор'я. В Євразії найбільша кількість видів зустрічається на Кавказі та в Середній Азії і різко зменшується як із заходу на схід, так і з півдня на північ. Такі ж закономірності в поширенні мальвових спостерігаємо в Україні. При вивченні мальвових України ми з'ясували, що в Криму ця родина потребує критичного перегляду й уточнення як самого видового складу, так і поширення окремих представників.

Згадки про мальвові флори Криму знаходимо в роботах [5, 8, 9, 4, 10, 3]. Безпосереднім вивченням видового складу мальвових природної флори Криму займалися М. М. Ільїн, С. С. Станков, Б. М. Зефаров, Н. М. Чернова, Д. М. Доброчаєва, Л. А. Привалова і П. П. Риндіна, що знайшло відповідну обробку у “Флорі СРСР” [11], “Флорі Крима” [2], “Флорі УРСР” [12] і “Определителе высших растений Крыма” [6], Оляницька Л. Г. “Визначник рослин України” [1], “Определитель высших растений Украины” [7].

У II томі “Флоры Крима” наводиться 5 родів і 12 видів мальвових (*Malvella*, *Malva*, *Lavatera*, *Althaea* і *Hibiscus*) природної флори. Зовсім не наводяться широко культивовані не тільки в Криму, а й на Україні види *Alcea rosea* L., *Hibiscus rosa sinensis* L., *H. syriacus* L. та низка інших. Автори флори безпідставно об'єдну-

ють 2 самостійні лінійські роди *Alcea* і *Althaea* в один рід *Althaea*.

У другому виданні “Визначника рослин України” [1], куди вперше була включена і флора Криму, ми наводимо уже 9 родів і 22 види мальвових, поповнивши список низкою дикорослих та культивованих видів. Крім 8 культивованих або здичавілих з культури видів для Криму вперше було наведено *K.* мавританські — *M. mauritiana* L. та Алтея вірменська — *Althaea armeniaca* Ten.

В останньому найповнішому зведенні по флорі України [7] ми для території України наводимо вже 27 видів з 9 родів, доповнивши видовий склад мальвових 5 новими видами: 3 видами роду *Malva* — *M. crispa* L. — калачики кучеряві, *M. nicacensis* All. — к. ніцькі, *M. erecta* J. et. C. Presl. — к. прямостоячі та 2 ендемічними видами роду *Hibiscus* — *H. taurica* Iljin. — Г. кримський та *H. novoroscovskii* Iljin. — Г. Новопокровського.

В “Определителе высших растений Крыма” [6] Н. М. Чернова наводить далеко не повний видовий склад мальвових — всього 6 родів і 15 видів, повністю виключаючи всі культивовані види і ряд характерних саме кримських видів *M. crispa* L. — *K.* кучеряві, *M. nicaeensis* All., *M. mauritiana* L.

Вивчення видового складу мальвових Криму показало, що нині в природних умовах там зустрічається 27 видів, з них у степовому Криму — 13, у гірському — 14. 7 видів родини культивуються на території Криму як декоративні, волокнисті або овочеві рослини. Це такі види як *Hibiscus syriacus* L., *H. rosa sinensis* L., *H. esculentus* L., *Alcea rosea* L., *Gossypium*

hirsutum L., *Malope trifida* Cav., *Lavatera trimestris* L. Крім того, в Криму досить поширені гібридні гібіски колекції Ф. М. Русанова.

Критичний перегляд систематичного складу і поширення мальвових показав, що список родини мусить бути доповнений рядом видів, які раніше не наводилися. І, навпаки, з флори Криму слід вилучити види, що наводилися помилково або район їхнього поширення вказувався неточно. Так, наприклад, *Malva sylvestris* L. на сторінках “Флоры СССР” (т. 15) та у “Флоре Крыма” наводиться для всієї території Криму як звичайна рослина. В той же час *M. erecta* Presl. наводиться для Криму як заносна рослина, поширена лише на південному схилі гір. *M. sylvestris* L. відома як культивована або здичавіла рослина в Криму, там вона замінюється близьким видом *M. erecta* J. et. C. Presl. Південна межа поширення *M. sylvestris* L. на Україні проходить на півдні степової зони у вигляді окремих місцезростань (біля м. Рені й Одеси). Досліджуючи численні зразки *M. sylvestris* L. із території Криму в гербаріях Києва, Ленінграда, Львова, Нікітського ботанічного саду, а також матеріали власних зборів з різних точок Криму, ми встановили, що всі вони мали густо опушені плодики і шовковисто-опушені стебла, тобто ознаки, характерні для *M. erecta* Presl. на відміну від *M. sylvestris* L., у яких зовсім голі плодики і розсіяно-волосисті або ж навіть голі стебла.

У III томі “Флоры Крыма” монографи родини мальвових С. С. Станков і Б. М. Зефіров наводять тільки один із згаданих видів *M. sylvestris* L., вважаючи, що різниці в ступені й характері опушення плодів і стебел не досить для признання самостійності виду. Як стверджують ці автори, рослини з добре опушеними стеблами і плодиками зустрічаються по всій території Криму, а рослини з голими плодиками зустрічаються нечасто і є заносними елементами флори.

До списку мальвових флори Криму необхідно включити *M. nicacensis* All., зібрані нами на рудеральних місцях біля с. Рібацьке і Солнечногорське на південному березі. На сторінках “Флоры СССР” цей вид калачиків для Криму наводиться, але без вказівки конкретних місцезростань. У “Флоре Крыма” *M. nicacensis* All. згадуються як випадково занесена під час оборони Севастополя 1854 року рослина, яка потім зникла і відтоді ніхто її більше не збирав. Тому нам не пощастило знайти жодного екземпляру цієї рослини із території Криму в доступних нам гербаріях країни. Саме тому ми її не включили до списку рослин при обробці родини у “Визначнику рослин України” [1].

В монографії по флорі Криму “Определители высших растений Крыма” [6] цей вид калачи-

ків також не наводиться, мабуть, тому, що автори родини не мали у своєму розпорядженні відповідних гербарних зразків.

Видовий склад мальвових флори Криму мусить бути доповнений також двома ендемічними видами роду *Alcea* L. — *A. taurica* Iljin., *A. novoroscovskii* Iljin., описаними М. М. Ільїним ще в 1949 році на сторінках “Флоры СССР” (т. 15). На жаль, ще досі багато ботаніків ототожнюють їх з близьким видом *A. rugosa* Alef. і (Web) у “Flora Europa” (т. 2, 1968). Обидва ці види цілком самостійні і добре відрізняються як один від одного, так і від *A. rugosa* Alef. Відсутність на той час гербарних зразків, а також недостатнє вивчення цих видів не дало нам можливості включити їх до другого видання “Визначника рослин України” при обробці родини Мальвових. Не дивлячись на те, що вивченню ендемів флори Криму присвячено цілий ряд спеціальних робіт, у жодній з них немає навіть згадки про ендемічні види роду *Alcea* L. [8, 9]. Переважна більшість ендемів Криму належить до групи середземноморських геміксерофітів. Із двох ендемічних видів роду *Alcea* *A. taurica* Iljin. зустрічається по всій його території, а *A. novoroscovskii* Iljin. лише на Керченському півострові. Обидва види за термінологією О. А. Гроссгейма належать до групи молодих прогресивних ендемів або неоендемів.

Нами встановлено також, що *A. rugosa* Alef. в Криму не зустрічається, хоч С. С. Станков і Б. М. Зефіров наводять її для всієї його території як звичайну рослину. Процитовані ними на сторінках “Флоры Крыма” місцезнаходження безсумнівно належать до двох попередніх видів. На Україні *A. rugosa* Alef. поширена лише на півдні Лісостепу і Степу, не доходячи навіть до Сиваша. Слід гадати, що на території України вона досягає західної межі свого поширення і вже у східних районах західної Європи не зустрічається. Принаймні вона не наводиться для флори Болгарії, Польщі, Румунії, Угорщини і країн Балканського півострова.

Lavatera thuringiaca L. і *Althaea officinalis* L., які наводяться у “Флоре СССР”, “Флорі УРСР” і “Флоре Крыма” як звичайні рослини, зустрічаються в Криму досить рідко. Ця помилка щодо поширення *Lavatera thuringiaca* L. знову повторюється в “Определители высших растений Крыма”.

Ретельне обстеження території Криму і вивчення гербарних зразків по *Lavatera thuringiaca* L. дало нам змогу виявити поодинокі місцезростання цієї рослини на висоті 1490 м над рівнем моря на горі Червоний камінь. *Aburilon theophrastii* Medik у Криму теж зустрічається досить рідко і відомий переважно в культурі або як здичавіла з культури рослина.

1. Визначник рослин України.— Вид. 2-ге.— К.: Урожай, 1965.— С. 874.
2. Вульф Е. В. Флора Крыма.— М.: Советская наука, 1953, т. II, вып. 3, с. 216.
3. Котов М. Й. О видовом составе крымской флоры.— Тезисы докладов республиканской конференции по проблеме “Биологические основы рационального использования и охраны растительного и животного мира” 27 октября. Симферополь, 1965, с. 38—40.
4. Котова И. Н. Флора и растительность Керченского полуострова.— Труды Государственного Никитского ботанического сада.— 1961, т. XXXV, с. 109.
5. Малеев В. П. Декоративные растения Крымской флоры. Ялта, 1930, с. 1.
6. Определитель высших растений Крыма.— Л.: Наука, 1972.— С. 548.
7. Определитель высших растений Украины.— К.: Наукова думка, 1987.— С. 543.
8. Рубцов Н. И. Краткий обзор эндемов флоры Крыма.— Труды Государственного Никитского ботанического сада.— 1969, т. XXIX, с. 61—68.
9. Рубцов Н. И., Привалова Л. А., Крюкова И. В.— Краткий биоэкологический анализ флоры Крыма. Ботанический журнал, 1961, 46, № 8.— Труды Кара-Дагской биологической станции испытателей природы. Симферополь, 1930, ч. I, вып. III, с. 74—111.
10. Сарандинаки В. Н. Материалы по флоре и растительности Крыма.— Труды Государственного Никитского ботанического сада.— 1961, т. XXXV.— С. 47—53.
11. Флора СССР: в 30 томах. М.— Л.: Изд-во АН СССР, 1949, т. XI, с. 23—184.
12. Флора УРСР: в 12 томах. К.: Вид-во АН УРСР, 1955, т. VII.— С. 261—301, 1968, т. II, с. 248—255.

Olyanitskaya L. G.

CRITICAL ANALYSIS MALVACEAE OF NATURAL FLORA OF CRIMEA AND ITS DISTRIBUTION

As a result of dup analyses of Malvaceae family on the territory of Crimea 27 species of 9 genres have been found there 5 new species have been found 3 of them are from Malva genus and 2 endemic species of Alcea genus. 2 species have been excluded from the previous list 1 of them can be found rarely as occasionally brought or a wild form of the cultural plant.